

A SLABI TRPE ONO ŠTO MORAJU

EVROPA, MERE ŠTEDNJE I
PRETNJA GLOBALNOJ STABILNOSTI

JANIS VARUFAKIS

Prevela
Mina Radulović

Laguna

Sadržaj

Predgovor: Crveno ćebe	9
1. A slabi trpe ono što moraju	26
2. Nepriстойna ponuda	61
3. Zabrinuti hodočasnici	105
4. Trojanski konj	143
5. Ona koja je uspela da se izvuče	181
6. Obrnuti alhemičari.	213
7. Povratak u budućnost	285
8. Kriza Evrope, budućnost Amerike	337
Pogovor: Od nesklada do harmonije.	352
Izjave zahvalnosti.	355
Apendiks: Skromni predlog.	357
Reference	371
Beleške autora.	431

Predgovor

Crveno ćebe

Jedna od mojih najjasnijih uspomena iz detinjstva jeste pucketajući zvuk radio-prijemnika koji je bio pokriven jednim crvenim ćebetom i na taj način sakriven baš nasred naše dnevne sobe. Svake večeri, negde oko devet ako se ne varam, mama i tata bi se zajedno šćućurili ispod tog ćebeta, naćuljenih ušiju, i čekali u velikoj neizvesnosti. Čim bih ćuo prićušeni dćingl, nakon koga bi usledio glas nemaćkog spikera, moja mašta, mašta jednog šestogodišnjaka, odvela bi me iz naše kuće u Atini na putovanje do centralne Evrope, tog mitskog mesta koje tada još nisam bio posetio u stvarnosti, ali sam do njega stigao pomoću mašte i kroz mućne crteće koje su mi nudile ilustrovane knjige bajki braće Grim, s police u mojoj sobi.

Ritual s ćudnim, crvenim ćebetom je u mojoj porodici počeo 1967. godine kada je u Grćkoj uvedena vojna diktatura. *Dojće vele*, internacionalna nemaćka radio-stanica koju su moji roditelji slućali, postala je nać najdragoceniji saveznik protiv sveproćimajuće rućilaćke snage drćzavne propagande u zemlji: bio je to prozor koji je gledao u daleku

demokratsku Evropu. Na kraju svake od tih specijalnih jednočasovnih emisija o Grčkoj, moji roditelji i ja bismo se smestili za trpezarijski sto dok bi oni pretresali najnovije vesti. Iako nisam u potpunosti razumeo o čemu oni to govore, njihove reči mi nisu bile dosadne, niti su me uznemiravale. Jer, bio sam očaran osećanjem koje je u meni budilo uzbuđenje pred čudnim događajem u kojem smo učestvovali: ukoliko smo želeli da naprosto saznamo šta se događa u našem gradu, morali smo da otputujemo, na krilima radio-talasa – pokriveni zaštitničkim crvenim čebetom – u zemlju koja se zove Nemačka.

Razlog što nam je crveno ćebe bilo neophodno bio je čangrizavi sused po imenu Grigoris. Grigoris je bio poznat po svojim vezama s tajnom policijom, kao i po sklonosti da špijunira moje roditelje, naročito moga oca, čija ga je levičarska prošlost činila idealnom metom za ambicioznog, mada niskog potkazivača. Od trenutka kada je vojni prevrat koji se desio 21. aprila 1967. doveo na vlast neofašističke generale, hvatanje frekvencije koju je emitovala radio-stanica *Dojče vele* bilo je jedna od mnogobrojnih aktivnosti s liste čija je kažnjivost varirala od pukog uznemiravanja do pravog mučenja. Pošto su primetili da Grigoris njuška po našem zadnjem dvorištu, moji roditelji nisu hteli da rizikuju. I tako je crveno ćebe postalo naša odbrana od Grigorisovih radoznalih ušiju.

Dok je trajala diktatura, moji roditelji bi svakog leta iskoristili redovne godišnje odmore kako bismo porodično pobešli iz Grčke pod vojnom huntom na čitavih mesec dana. Natovarili bismo našeg crnog morisa i uputili se u Austriju i južnu Nemačku, gde su, na osnovu onoga što je moj otac neprestano ponavljao tokom beskrajne vožnje, „demokrate mogle da dišu“. Vili Brant, nemački kancelar, i nešto kasnije Bruno Krajski, njegov austrijski kolega, u razgovoru su bivali

pominjani kao naši porodični prijatelji koji su u isto vreme, kako se ispostavilo, bili i veliki šampioni u izolovanju „naših“ generala i podržavanju grčkih demokrata.

Ponašanje lokalnog stanovništva s kojim smo dolazili u kontakt dok smo provodili odmor u tim oblastima gde se govori nemački, daleko od neofašističke kič estetike generalske propagande grčke hunte, bilo je u skladu s našim utiskom da smo mi, Grci u inostranstvu, primljeni s iskrenom solidarnošću. I kada bi na kraju odmora naš moris tužno krenuo nazad put Grčke i stigao do graničnog prelaza, koji je bio sav načičkan fotografijama našeg sumanutog diktatora i simbolima njegove ludačke vlasti, crveno ćebe nam je iz daljine izgledalo kao naše jedino utočište.

Neostvoreni stisak ruke

Skoro pedeset godina kasnije, u februaru 2015, otputovao sam u prvu zvaničnu posetu Berlinu u svojstvu grčkog ministra finansija. Grčka ekonomija je kolabirala pod planinom duga, a Nemačka je bila njen glavni kreditor. Otišao sam tamo da razgovaram o tome šta nam je činiti u vezi s tim. Moja prva stanica je svakako bilo nemačko Ministarstvo finansija, gde je trebalo da se sastanem s njegovim zvaničnim liderom, legendarnim doktorom Volfgangom Šojbleom. Za njega i njegove miljenike ja sam bio samo jedna neprilika. Naša levičarska vlada tek što je bila formirana, pošto je prethodno porazila na izborima grčke saveznike doktora Šojblea i kancelarke Angele Merkel ili, konkretnije, partiju po imenu Nova demokratija. Naša izborna platforma je, u najmanju ruku, bila neugodnost za nemačku hrišćansko-demokratsku vladu i njene planove da održi red unutar evrozone.

Vrata lifta su se otvorila ka dugačkom, hladnom hodniku na čijem me je kraju čekao taj veliki čovek u svojim čuvenim invalidskim kolicima. Kad sam prišao, moja pružena ruka nije bila prihvaćena. Umesto da se sa mnom rukuje, uveo me je sav užurban u svoju kancelariju.

Uprkos tome što su se moji odnosi sa dr Šojbleom poboljšali u mesecima koji su usledili, neostvareni stisak ruke u velikoj meri simbolizuje ono što nije u redu s Evropom. Taj gest je bio simboličan dokaz da se tokom pedeset godina koje su delile moje noći provedene ispod crvenog ćebeta od tog prvog zvaničnog susreta u Berlinu Evropa suštinski promenila. Kako je moj domaćin i mogao zamisliti da sam došao u njegov grad s glavom prepunom uspomena iz detinjstva u kojima je Nemačka imala ulogu mog sigurnog ćebeta.

Grci su 1974. godine, uz moralnu i političku podršku Nemačke, Austrije, Švedske, Belgije, Holandije i Francuske, zbacili totalitarizam. Šest godina nakon toga Grčka se pridružila demokratskoj uniji evropskih nacija, na radost mojih roditelja, koji su napokon mogli da slože crveno ćebe i odlože ga u ormar. Manje od jedne decenije posle toga Hladni rat je okončan i Nemačka se iznova ujedinjavala u nadi da će, u svakom slučaju, moći da se prepusti zaboravu unutar Evrope u trajnom procesu integracija. Centralni događaj u okviru tog projekta ugrađivanja nove ujedinjene Nemačke u novu ujedinjenu Evropu bio je ambiciozni program monetarne unije da u džepove svih Evropljana ubaci isti novac, iste novčanice i čak iste novčiće (čija bi jedna strana bila identična, bez obzira na to gde su skovani). „Nateraće nas da koristimo isti novac“, rekao mi je jednom neki atinski taksista početkom devedesetih, „i pre no što toga budemo svesni, Sjedinjene evropske države će nam biti nametnute.“

Do 2001, dve zemlje koje su spojene ispod crvenog ćebeta moje porodice u doba moga detinjstva – Grčka i Nemačka – delile su isti novac, zajedno s više od desetine drugih nacija. Bio je to odvažan projekat i odisao je ambicijom kojoj nijedan Evropljanin moje generacije nije mogao da odoli.

Svetionik na brdu

U stvari, taj proces evropske integracije počeo je mnogo pre moga rođenja, kasnih četrdesetih godina prošlog veka, pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Država. Njegov početak je bio označen takozvanim Govorom nade državnog sekretara SAD Džejsma F. Bernsa u Štutgartu 1946, u kom je on obećao narodu Nemačke, prvi put od njegovog poraza, „šansu, ukoliko bi bio voljan da je iskoristi, da uloži svoje velike snage i mogućnosti u dela mira... šansu da dokaže da je vredan poštovanja i prijateljstva naroda koji vole mir, i da tako s vremenom zasluži počasni položaj među članicama Ujedinjenih nacija“.

Ubrzo zatim su Grci i Nemci, zajedno s drugim Evropljanima, počeli da se sastaju i razgovaraju o mogućnosti da se zajedničkim snagama ujedine u ono što će kasnije postati Evropska unija. Dobili smo mogućnost da se ujedinito uprkos različitim jezicima, raznovrsnim kulturama, osobenim temperamentima i u samom procesu približavanja otkrili, s velikom radošću, da zapravo ima manje razlika između naših nacija nego što bismo mogli da primetimo. A kada se jedna nacija suočila s izazovom, kao što je to 1967. bio slučaj s Grčkom i njenim vojnim prevratom, ostali su se ujedinili u nameri da pomognu. Evropi je trebalo pola veka

da izvida ratne rane kroz solidarnost i da postane svetionik na čuvenom brdu čovečanstva, ali je u tome uspela.

Ujediniti dotad sukobljene nacije na osnovu narodnih naloga/mandata zasnovanih na obećanju zajedničkog napretka, osnovati zajedničke institucije, porušiti smešne granice koje su u prošlosti izbrazdale kontinent dubokim ožiljcima – to je oduvek bio izuzetno težak zadatak, jedan čaroban san. Na sreću, do kraja dvadesetog veka, bila je to objektivna realnost. Evropska unija bi čak mogla da postane svetao primer iz kog bi ostatak sveta crpio hrabrost i inspiraciju kako bi bile iskorenjene podele i uspostavljena miroljubiva koegzistencija na čitavoj planeti.

Potpuno neočekivano, svet je mogao da zamisli, i to sasvim realno, da bi različite nacije, a ne autoritarna carstva, mogle da stvore jednu zajedničku zemlju. Zaista je postalo moguće napraviti sponne koje se ne bi zasnivale na srodstvu, jeziku, naciji ili zajedničkom neprijatelju, već na zajedničkim vrednostima i humanističkim principima. Postao je moguć jedan komonvelt u kom bi razum, demokratija, poštovanje ljudskih prava i pristojna socijalna sigurnosna mreža obezbedili svojim multinacionalnim, multijezičkim, multikulturalnim građanima onaj stepen na kom bi se oni mogli razviti u ljudska bića dostojna sopstvenih potencijala.

„Kad mogu dobiti nazad svoj novac?“

A onda je usledio krah Volstrita 2008. i kao njegova posledica globalna finansijska katastrofa. Ništa više nije moglo biti kao ranije.

Čim je univerzum zapadnog finansijskog sistema prerašao planetu Zemlju, njegove propale banke i uništen kreditni sistem uzeli su danak od evropskih naroda i, konkretno,

od onih koji su zavisili od evra kao valute. Britanski Nordern Rok je bio prva evropska banka koja se urušila, Grčka je bila prva država. Smrtni zagrljaj u kom su bile nesolventne banke i države koje su doživele bankrot širio se čitavom Evropom. Međutim, postojala je ogromna razlika između Britanije i zemalja kao što je Grčka: dok je Gordon Braun mogao da se osloni na Banku Engleske i da obezbedi neophodnu gotovinu da bi londonski Siti bio spasen, vlade članica evrozone imale su centralnu banku čiji statut im nije dozvoljavao da to učine. Umesto toga, teret spasavanja glupavih bankara je pao na pleća najslabijih građana.

Već pred kraj 2009. godine bankrot grčke države je francuskim i nemačkim bankama zapretio sudbinom *Lejman bradersa*. U međuvremenu, pad irskih banaka povukao je na dno irsku državu, uvećavajući nedaće francuskih i nemačkih banaka. Političari su u panici pohitali da zarad spasavanja od bankrota finansijskog sistema uvedu enormne poreze koji su pali na pleća najsiromašnijih poreskih obveznika, s obzirom na to da su Gugl, Fejsbuk i grčki oligarsi uživali poreski imunitet. Sasvim neverovatno, bejlaut zajmovi za spasavanje od bankrota odobravani su pod uslovom primene strogih mera štednje zasnovanih na smanjivanju prihoda koji su još više atakovali na već oslabljene poreske obveznike, koji su podupirali čitavu građevinu. A kako se ništa ne širi brže od opravdane panike, ona je preplavila Portugaliju, Španiju, Italiju i Kipar, sledeće domino kocke koje su bile spremne da se sruše. U nedostatku odgovarajuće strategije za suočavanje s neumitnom krizom evra, vlade evropskih država su se okrenule jedna protiv druge, međusobno se optužujući i tako postajući lak plen merkantilističkih politika koje nalaze lek u dovođenju suseda do prosjačkog štapa, politika koje su poslednji put viđene u Evropi tridesetih godina dvadesetog veka. Do 2010. godine evropska solidarnost je u potpunosti

izjedena iznutra, ne ostavljajući za sobom ništa do bednu ljušturu nekada solidnog zajedništva.

Šta je prouzrokovalo evro krizu? Mediji i političari vole jednostavna objašnjenja, pa je od 2010. priča koja je kružila Nemačkom i protestantskom severoistočnom Evropom izgledala nekako ovako:

Grčki cvrčci nisu uradili svoj domaći zadatak i njihovo leto na kredit se jednoga dana naglo završilo. Mravi kalvinisti su onda bili pozvani da ih spasu, kao i razne druge cvrčke iz svih krajeva Evrope. E sada, mravima je ponavljano da grčki cvrčci nisu hteli da isplate svoj dug; oni su želeli novi krug raskalašnog života, više zabave na suncu i još jedan spasonosni paket kako bi mogli da finansiraju taj novi krug trošenja. Čak su izabrali kliku socijalista i radikalnih levičara kako bi ujeli ruku koja ih je hranila. Tim cvrčcima je trebalo očitati bukvicu, jer bi u suprotnom i drugi Evropljani, sačinjeni od lošijeg materijala nego mravi, bili ohrabreni da usvoje isti taj raskalašni život.

Reč je o arhetipskoj priči, priči koja opravdava surov stav prema Grčkoj kao i prema vladi čiji sam član bio, stav koji mnogi podržavaju.

„Kada dobijam nazad svoj novac?“, pitao me je vragolasto nemački zamenik ministra, ali s nagoveštajem potisnute agresivnosti, na liniji onog prvog susreta s doktorom Šojbleom. Ujeo sam se za jezik i ljubazno se nasmešio.

Svuda cvrči

Kao što mi je namera da ukažem ovom knjigom, Ezopova basna o cvrčku i mravu, ili bilo koja priča tog tipa, izuzetno je varljiva da bi se iskoristila kao opis uzroka naše sadašnje krize.

Za početak, ne može da pokaže da svaka nacija, uključujući nemačku i ostale bogate nacije, ima moćne cvrčke. Propušta da napomene da ti cvrčci, sa severa i s juga, imaju naviku da sklapaju međunarodne saveze protiv interesa dobrih mrava koji rade neumorno ne samo u zemljama kao što je Nemačka, već i u zemljama kao što su Grčka, Irska i Portugalija. Štaviše, još je važnije reći da pravi uzrok krize evrozone nema nikakve veze ni s ponašanjem cvrčaka, ni s ponašanjem mrava, niti s ponašanjem bilo čega sličnog. Ima veze sa samom evrozonom i, konkretno, s izumom evra kao valute. Naime, ova knjiga se bavi jednim paradoksom: evropski narodi, koji su se dosad ujedinjavali na tako divan način, završili su tako što ih sve više razdvaja upravo zajednička valuta.

Paradoks zajedničke valute koja razjedinjuje jeste centralna tema ove knjige. Da bismo izvukli smisao iz ovog paradoksa i na taj način shvatili pravi razlog zašto je štivo o cvrčku i mravu, o spasonosnim bejlautima i politici štednje toliko pogrešno, moraćemo prvo da ispitamo istorijske korene samog evra u okviru posleratnog poravnanja računa u Evropi, da se osvrnemo na konferenciju Breton Vuds u julu 1944, na kojoj je ekonomska struktura Evrope bila skovana, i na kolaps te strukture koji je nastupio s takozvanim Niksonovim šokom iz 1971. To je priča u kojoj su SAD odigrale ključnu ulogu i bavljenje njome zauzima prva dva poglavlja ove knjige.

Evropa i Amerika: knjiga u tri događaja

U stvari, ova knjiga je počela kao nastavak moje prethodne, pod naslovom *Globalni Minotaur*, u kojoj izlažem svoj

pogled na uzroke i prirodu globalnog sloma 2008. Za razliku od *Globalnog Minotaura*, gde je Amerika imala vodeću ulogu, u središtu ove knjige kao njen centralni igrač jeste Evropa. Međutim, iako je Evropa protagonista, Amerika obezbeđuje vazduh koji naš protagonista diše i hranljive sastojke kojima se hrani, globalni kontekst u okviru kog se razvija, a isto tako figurira i kao potencijalna žrtva neuspeha koji je naš protagonista u mogućnosti da izbegne. U ovoj knjizi osvetljam tri istorijska događaja koji nedeljivo vezuju, i istovremeno razdvajaju, sudbine Evrope i Amerike.

Prvi se dogodio 1971. godine kada je, u pokušaju da sačuva svoju globalnu ekonomsku dominaciju, Amerika izbacila Evropu iz zone dolara (ekvivalent evrozone) osnovane na skupu u Breton Vudsu. Uticaj ovog događaja može se osetiti i dan-danas širom čitave Evrope i, štaviše, ima recipročan uticaj na samu Ameriku (videti poglavlja 1 i 2). Drugi događaj je trajao duže i nastupio je kada je nestabilna Evropa u više navrata pokušala da nadoknadi štetu nastalu zbog izbacivanja iz zone dolara spajanjem njenih mnogobrojnih valuta u neku vrstu monetarne unije – prvo u okviru evropskog monetarnog sistema, a onda u okviru sopstvene monetarne zone (videti poglavlja 3, 4 i 5). Veći deo knjige posvećen je opisivanju procesa stvaranja evropske monetarne unije i, što je važnije, načina na koji je njen razvoj usmeravan, često skriveno, uz pomoć ekonomskih odluka, prošlih i sadašnjih, koje su donošene u Vašingtonu.

Treći događaj se opet dešava u Sjedinjenim Državama i nastupa krahom Volstrita 2008. Ovaj događaj izaziva čitav niz lančanih reakcija koje klimava evropska monetarna unija ni u kom slučaju nije mogla da preživi (videti poglavlja 6 i 7). Knjiga se onda okreće uzrocima evropskog neuspeha u pokušaju da se suoči sa sopstvenom krizom na razuman

i delotvoran način, i prati ih sve do užasnih posledica tog neuspeha po narode Evrope i odlučujućeg uticaja koji je taj neuspeh imao na nastojanja Amerike da se oporavi od neprekidne krize kojoj se ne nazire kraj i koja je pokrenuta događajem iz 2008. (videti poglavlja 7 i 8).

Ukratko, ja ovu knjigu vidim kao izveštaj o krizi Evrope u kontekstu istorijske veze koja je spaja s pokušajima Amerike da uredi globalni kapitalizam i, ono što je ključno u svemu tome, kao upozorenje da kriza evra ima toliko veliki značaj za Sjedinjene Države da je one ni u kom slučaju ne bi prepustile Evropljanima, a kamoli ignorisale. Štaviše, kriza evra, kako nas upozorava poslednje poglavlje, vuče na dno Sjedinjene Države na takav način da je to pogubno za budućnost svakog čoveka.

Naša 1929.

Sudeći po načinu na koji se ponekad ponavlja, istorija ima sklonost ka tragičnoj farsii. Hladni rat nije počeo u Berlinu, već u decembru 1944. na ulicama Atine – kao što će vam ova knjiga ispričati. Kriza evra je takođe počela u Atini, 2010. godine, pokrenuta grčkom dužničkom nesrećom. Grčka je, igrom slučaja, rodno mesto i Hladnog rata i krize evra. Za jednu malu naciju biti epicentar globalne katastrofe jeste peh. Proizvesti varnicu dveju kriza u okviru živog sećanja jedne generacije jeste prava tragedija.

Dok promišljamo o budućnosti Evrope, shvatamo da postoji još jedan razlog da se pogleda u prošlost. Posle meteža zbog izbacivanja Evrope iz zone dolara 1971. (što je tema poglavlja 1) evropske nacije pokušale su da zbiju redove, poput ovaca u oluji. Međutim, kako je solidarnost iz

sedamdesetih godina evoluirala u loše dizajniran zajednički novac, otrovna bejlaut spasavanja polaganjem kaucije proizvodila su psihološke zone podela duž linije Alpa i uz Rajnu. Nezadrživi talas zla se valja duž tih zona podele (videti poglavlja 7 i 8), s tolikom silinom da preti da razori evropski projekat i, još gore, da u velikoj meri destabilizuje čitav svet. Ove nove podele nas podsećaju na to da bi bila prava ludost zaboraviti kako je Evropa uspela, dva puta tokom prethodnog veka, da postane toliko nestabilna da je prouzrokovala ogromnu štetu ne samo sebi već i čitavom svetu.

Kada je monetarna unija raznih nacija počela da se kruti i raspada na delove, pri čemu su se zone podela neumoljivo širile Evropom, samo su ozbiljan dijalog i spremnost da se svi vrata nazad i sednu za pregovarački sto mogli da poprave okvire na kojima su mir i zajednički prosperitet morali biti zasnovani. Odsustvo takvog dijaloga je tridesetih godina dvadesetog veka dovelo do ukidanja tadašnje zajedničke valute: zlatnog standarda. Osamdeset godina kasnije isto to se ponavlja u Evropi, koja je morala biti bolje pripremljena. Evropljanima je trebalo previše vremena da bi shvatili da je 2008. naša verzija 1929. godine. Volstrit je bio epicentar u oba slučaja i, kad se jednom finansijski sistem istopio, kreditni sistem ispario, a hartije od vrednosti se pretvorile u dim, zajednička valuta je počela da se raspada. Ubrzo je radnička klasa jedne nacije počela da se okreće protiv radničke klase svih drugih nacija, nadajući se zaštiti od protekcionizma. Godine 1929. protekcionizam je poprimio formu devalvacije sopstvene valute u odnosu na ostale. Kao što ćemo videti u nastavku, 2010. uzeo je formu devalvacije rada pojedinca u odnosu na rad drugih. U deprimirajuće sličnom lancu događaja nije prošlo mnogo vremena pre no što su loše plaćeni nemački radnici počeli da mrze Grke, a

nedovoljno uposleni grčki radnici počeli da mrze Nemce. Dok je evrozona bila šibana udarcima ogromne ekonomske krize, čitav svet je radoznalo posmatrao da vidi kako će se ova postmoderna verzija tridesetih godina dvadesetog veka okončati. I dalje posmatra.

Dug i krivica

„Dug je dug u svakom slučaju!“, rekao mi je jedan drugi visoki zvaničnik Savezne Republike Nemačke za vreme te moje prve zvanične posete Berlinu. Čim sam čuo te reči, bilo je nemoguće da me one ne podsete na reči koje je Manolis Glezos, grčki simbol otpora protiv nacista, napisao u jednoj knjizi iz 2012. godine pod naslovom *Čak i da je samo jedna nemačka marka*.¹ Nosile su istu poruku kao nemački zvaničnici: svaka nemačka marka vojne odštete koja se i dalje duguje Grčkoj mora biti plaćena. Čak i jedna isplaćena nemačka marka mogla bi da ispravi ogromnu nepravdu koja je nanescena. Baš kao što je u Nemačkoj, čim je izbila kriza evra, prevladao stav da je sasvim očigledno da su Grci nepopravljivi dužnici, isto tako bi i u Grčkoj neplaćene nemačke ratne odštete mogle zauvek da ostanu bez oproštaja.

Poslednje što mi je trebalo, dok sam pokušavao da uspostavim zajednički jezik s ministrom finansija Nemačke, bio je sukob na bazi moralizatorskih priča. Etička pitanja su ključna u procesu zbližavanja naroda. Zaokruženje tog procesa mora biti postignuto tako da izvida gnojne rane, kako nas slučaj južnoafričke Komisije za istinu i pomirenje vrlo živo uči. Međutim, kad je reč o upravljanju savremenim finansijama i komplikovanom, bolesno ustrojenom

monetarnom unijom, ekonomija zasnovana na pragrehu je podmukao neprijatelj. Dug svakako jeste dug, ali dug koji je nemoguće isplatiti nikako ne može da se naplati ukoliko se razumno ne restrukturira. Kako nemački tinejdžeri iz 1953. – kada su Ujedinjene nacije sazvale konferenciju u Londonu da „reprogramiraju“ (tj. da ga sravne s nulom) javni dug Nemačke prema, između ostalih, i grčkoj naciji – tako ni grčki tinejdžeri iz 2010. nisu zaslužili da budu osuđeni na mizeran život zbog nemogućih dugova koje su nagomilale prethodne generacije.

Čim sam čuo ovu rečenicu, pomislio sam: *Uf! Neće biti lako postići približavanje na ovim sastancima.* Priča o dva duga se pretvarala u moralizatorsku dramu bez kraja. Evropa je drevni kontinent i naši međusobni dugovi sežu u prošlost decenijama, vekovima i milenijumima. Njihovo osvetoljubivo brojanje i uzajamno upiranje moralizatorskog prsta u onog drugog jeste upravo ono što nam nije bilo potrebno usred ekonomske krize u okviru koje je ogroman novi dug, nagomilan na već postojećim planinama nasledenog dužničkog stanja, ~~puki nusprodukt~~.

Kapitalizam je, ne zaboravimo, procvetao tek pošto je dug oslobođen moralnih stega. Dužnički zatvori su morali biti zamenjeni ograničenom odgovornošću, a finansije, bezobzirne kakve su bile, prevazići će svako osećanje krivice kojim su dužnici bili opterećeni pre nego što su „brzi razvoj svih proizvodnih sredstava... (i) neizmerno olakšanje koje su unela sredstva komunikacije“ omogućili da „svi, pa čak i najvarvarskiji, narodi budu uvedeni u civilizaciju“ – da citiram nikog drugog do Karla Marksa².

Moj odgovor u Berlinu je bio da je restrukturiranje javnog duga Grčke imalo suštinski značaj za stvaranje ekonomskog rasta koji je bio neophodan da bi nam pomogao

da isplatimo svoje dugove; u suprotnom Grčka ne bi imala ništa čime bi mogla da ih plati. Ovaj predlog se strmoglavio poput balona od olova.

Utvare zajedničke prošlosti

Jednog dana pred kraj januara 2015. naša vlada je položila zakletvu, premijer Aleksis Cipras je položio venac na spomen-obeležje podignuto u znak sećanja na grčke patriote koje su pogubili nacisti. Međunarodna štampa je ovo protumačila kao simboličan gest prkosa usmerenog ka Berlinu i insinuirala da smo pokušavali da povučemo paralele između Trećeg rajha i evrozone s Nemačkom na čelu koja je nametala novu gvozdenu vlast Grčkoj. Ovo nije olakšalo moj zadatak da nađem prijatelje u Berlinu, a pogotovo ne u ekstremno strogom saveznom Ministarstvu finansija.

Pošto sam bio uveren da je bilo suštinski važno naglasiti da naša vlada nije povlačila nikakve paralele između nacističke Nemačke i današnje Savezne Republike, sastavio sam sledeći tekst, koji je postao deo moje izjave na zajedničkoj konferenciji za medije s doktorom Šojbleom. Bila mi je namera da to bude grančica masline.

„U svojstvu ministra finansija u vladi koja se suočava s hitnom situacijom nastalom kao posledica surove dužničko-deflatorne krize, osećam da je nemačka nacija upravo ona koja može da razume nas Grke bolje od bilo koga drugog. Niko ne razume bolje od ljudi ove zemlje da ozbiljno ugrožena ekonomija, u kombinaciji s ritualnim nacionalnim ponižavanjem i beskrajnim beznađem, može da položi zmijsko jaje

unutar svakog društva. Kada se večeras vratim kući, naći ću se u parlamentu u kome je treća najveća partija upravo nacistička partija.

Kada je naš premijer položio venac na simbolično spomen-obeležje u Atini, odmah po polaganju zakletve, to je bio gest otpora protiv ponovnog oživljavanja nacizma. Nemačka može da bude ponosna na činjenicu da je nacizam ovde iskorenjen. Međutim, jedna od surovih ironija istorije jeste činjenica da se nacizam povampirio u Grčkoj, u zemlji koja je organizovala tako veličanstven pokret otpora protiv njega.

Nemački narod nam je potreban da bi nam pomogao u borbi protiv mizantropije. Potrebno nam je da naši prijatelji u ovoj zemlji i dalje ostanu odlučno opredeljeni za posleratni projekat Evrope; što znači da više nikada ne dozvolimo da ekonomska depresija, poput one iz tridesetih godina dvadesetog veka, podeli ponosne evropske narode. Mi ćemo ispuniti svoju dužnost u tom pogledu. A uveren sam da će isto učiniti i naši evropski partneri.“

Nazovite to naivnošću, ali priznajem da sam očekivao pozitivnu reakciju na moj kratki govor. Umesto toga, zavladao je zaglušujuća tišina. Sledećeg dana se nemačka štampa okomila na mene što sam se usudio da pomenem naciste u saveznom Ministarstvu finansija, dok me je veliki deo grčke štampe veličao što sam doktora Šojblea nazvao nacistom. Čitajući ove oprečne reakcije pošto sam se vratio u Atinu, dozvolio sam sebi kratki trenutak beznađa.

Razjaren zbog evropske introvertnosti i lakoće kojom smo se okrenuli jedni protiv drugih, a u pokušaju da sebi ~~dam oduška~~, odlučio sam da za sve okrivim jednog drugog

Grka: Ezopa. I to zato što je njegova pojednostavljena priča očigledno više prikrivala nego što je otkrivala istinu, huškajući jedan ponosni evropski narod protiv drugog. Pod njegovim uticajem, partneri su postali neprijatelji, gotovo svaki Evropljanin bio je u opasnosti da završi kao luzer, a jedini pobednici su bili rasisti koji su vrebali iz senki i koji se lično nikada nisu pomirili s evropskom demokratijom. Ova knjiga ima nameru da pruži drugačiju priču u nadi da ona može da postigne obrnuto.

Nije prekasno. Još možemo sve da izgubimo.